

Становище

за дисертацията на **Гергина Йорданова Теофилова**

на тема **„Множествената дискриминация на мюсюлманката по пол и религиозна принадлежност (предизвикателствата пред жените бежанци, изповядващи исляма)**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор по философия”

от проф. д-р Хараламби Паницидис

Гергина Теофилова е родена на 06.01.1978 г. Има бакалавърска степен по педагогика на обучението по английски и испански език от НБУ. Защитила е магистърска степен в специалност Философия при СУ „Св. Климент Охридски“, магистърска програма *Социални изследвания на пола*.

Още в началото искам да подчертая, че текстът, който представя Гергина Теофилова е посветен на проблем, чиято актуалност едва ли буди съмнение.

Основното съдържание на дисертацията е структурирано от въведение, 12 глави, приложени са фигури и таблици. Цитираната литература включва 118 заглавия на български и английски език.

Въведението коректно, последователно и изчерпателно очертава теоретичната рамка, методологичният подход и основните проблемни полета на предприетото интердисциплинно изследване. Една бележка още в началото. Разпределянето на текста в 12 глави твърде много накъсва изложението и създава впечатление за некохерентност в представянето на различните тематични полета. За по-голяма яснота, ще се опитам да групирам отделните глави около няколко основни теми.

В първа, втора, трета, четвърта, пета и шеста глава са обхванати и анализирани основни аспекти на проблемите, свързани с типология на идентичностите, изясняване на видовете дискриминация, стереотипите, възникващи във връзка с интегрирането на бежанците в нова социокултурна среда, ролята на културните различия и кроскултурната чувствителност в сферата на социалната адаптация, както и конкретни етически дилеми на

поведение и нагласи, произтичащи от промените в обществената среда при пресрещането на социални групи с различен културен статус. При разработването на посочените по-горе тематични области успешно са използвали теоретичните модели на автори като: Крейг Калхун, Чарлс Тейлър, Алфред Шютц, Майкъл Уолзър, Силвия Минева и др.

За изходна предпоставка на анализа в седма глава *Интеррелигиозните процеси и културната адаптация на имигрантите, изповядващи исляма* е използван моделът на Хеерт Хофстеде за измерване на межкултурните различия, който изхожда от разбирането на културата като „колективно програмиране на съзнанието”. Теоретичният модел на холандския теоретик е удачно верифициран спрямо специфичните форми, чрез които се проявява динамиката на сблъсъка между различни културни нагласи, стереотипи, ценностни ориентации, социален статус, полова принадлежност, религиозно вероизповедание, социално-психологически характеристики и др. В тази връзка мисля, че тук дисертантът надценява прилагането на единен стандарт или теоретичен модел, чрез който да се изследва и опише ролята на религиозните вярвания при пресрещането на различни културни светове, доколкото, все пак, Западните общества, а също и България са секуларни общества.

В осма глава е представена една обща характеристика на Исляма, която се основава главно върху изследването на Мализ Рутвен *Ислямът*. Твърде реферативното представяне на проблема тук е очевидно, макар и сръчно реализирано. Девета глава, *Мястото на мюсюлманката, нейното положение и отношението към нея спрямо Корана и разпоредбите на шариата* е фокусирана преди всичко върху експлицирането на онези акценти в ислямското вероизповедание, които определят специфичното място и роля на жената в ислямския свят. Тук е използван текста на Иршат Манджи *Проблемът с исляма*. В десета глава *Обзор на фундаментализма* отново е използван текст на Мализ Рутвен, а именно – *Фундаментализмът*. Ще си позволя една обща бележка към тези три глави. Анализът на ролята на исляма и напреженията, които той предизвиква в съвременния свят би спечелил, ако бе представен в един по-широк контекст. Какво имам предвид? На доктринално ниво и Ислямът и Хартата на ООН за правата на човека са съгласни, че достойнството на човека е основанието за неговите права. Но за мюсюлманите това не е достатъчно. В Исляма, също както и в много други религии, корените на правата на човека

са в теологията и започват с вярата в Бог, който е източникът на трансцендентните ценности. Бог е този, който дарява на човечеството достойнството (Коран, 17:70) и поради това всяко нарушение на правата, извършено от който и да е, бива обявено за съвършено неприемливо и за отнемащо достойнството на човека. Следователно ислямската концепция за индивидуални права се основава както на отношенията с Бог, така и на връзките с другите в ислямската общност. Тук ислямското разбиране се различава от това на Всеобщата декларация за правата на човека, която изглежда използва едно по-скоро либертарианско понятие за индивид. В нея той като че ли е отделен от социалната среда и от взаимоотношенията си с колектива. Тук могат да бъдат експлицирани две следствия. Първото е, че вярата в Бог като изворът на правата на човека води до схващането за това, че спазването на правата на другите е задължение на всеки вярващ. В разбирането на мюсюлманите всички дела (включително тези, които водят до нарушение на задълженията) се записват и се претеглят в Съдния ден. Второ, тези социални задължения формират правата на другите и в края на краищата също и правата на Бог над нас и всъщност ни се явяват непряко чрез Сътворението и чрез обществото. Ислямската парадигма, макар и често уважавана и приветствана от светските държави за това, че слага ударение върху социалните задължения, е спорна главно защото е основана на божествен извор, разкрит за нас от Бог, но също и за това, че статуса на човека се разглежда като поставен в услуга на Бог, както и за всемогъществото на божествената власт, която ни задължава да ѝ се подчиним. Това е в противоречие със западното понятие за правото на абсолютна свобода за индивида. Едно характерно ниво, на което се проявяват напрежения между Исляма и правата на човека е във връзка с някои норми в Шариатското право, които изглеждат или в действителност са в противоречие с нормите на правата на човека, преимуществено приети в западните държави. Специалистите по права на човека, които не са мюсюлмани, са критично настроени към три главни съставки на Мюсюлманското право, включващи следните схващания: дискриминацията към жените в Шариата, шариатското наказателно право предвижда жестоки и дехуманизиращи наказания, шариатът оправдава робството и освен това ограничава свободата на религиозните малцинства. В края на краищата ислямското право е завършена система, която признава една идеологическа рамка от истини, възникнали вследствие на Божественото откровение. Свободата на мисълта, както и тази на упражняване на религия, е в решаващата си част

позволена и защитена в ислямското право. То признава, че разнообразието е част от човешката природа и че правосъдието трябва да възтържествува с цел защитата на индивидуалните права дотогава докато с него не е накърнено общото благо. Мюсюлманските държави от целия свят са ратифицирали международните пактове по правата на човека и стремежът за приложението им в тази група държави е то да е толкова добро, колкото и в останалите, немюсюлмански държави. Дори само този факт предполага, че по-скоро политиката и културата, а не религията, са ключовите фактори за нарушенията на правата на човека както в мюсюлманския свят, така и вън от него.

В глава единадесет *Контекст на имиграцията в България* адекватно и подробно се представя и критично коментира нормативната рамка по отношение на бежанците. Разгледано е състоянието на съвременното международноправно регулиране на статута на бежанците, както и различните аспекти на структурата на правната уредба, уреждаща този статут в България. Подчертава се, че независимо от реалния процес по хармонизиране на националното законодателство на България с това на Европейския съюз, след присъединяването ѝ към него, все още не е решен въпросът за отсъствието на социалния пол като категория в българските политически документи и в юридическите текстове на българското законодателство, отнасящи се към проблема за миграцията.

В последната глава *Изследване на интерграцията на бежанките мюсюлманки в България* се анализира актуалното състояние на социалнополитическите и законодателни инициативи в България, отнасящи се до предотвратяването на пряката и косвена дискриминация в различните сфери на социалния живот. Представени са и резултатите на извършеното от докторанта изследване на интеграцията на бежанките мюсюлманки, чиято непосредствена цел е установяването на ролята на исляма при конструирането (бих казал, при удържането) на идентичността в контекста на миграцията и по-конкретно по отношение на жените бежанки.

Авторефератът е добре структуриран и достатъчно ясно представя основното съдържание на дисертационния труд. Самооценката за приносните моменти е изложена в 5 пункта. Категорично смятам, че представения дисертационен труд като цяло е разработен самостоятелно и притежава иновативен характер.

Заклучение.

Като имам предвид конкретните резултати, постигнати в разработената от дисертанта тема, доброто познаване на автентичните текстове на анализирани автори, аргументираното и критично отношение към релевантните изследвания, убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на Гергина Йорданова Теофилова образователната и научна степен „доктор по философия“.

08.10.2018 г.

Рецензент:

/проф. д-р Х. Паницидис/